

бів, буд. матеріалів, нестандартного обладнання, маслоробний, овочеконсервний.

Літ.: Записки Одесского общества истории и древностей, т. 1. Одесса, 1844; ІМіС УРСР: Запорізька область. К., 1970.

О.Г. Бажан.

ОРИХІВСЬКА СПРАВА — карально-репресивна акція проти керівного складу районного парт. к-ту, райвиконкому та працівників госп. установ Оріхівського р-ну *Дніпропетровської області*, застосована надзвичайною хлібозаготівельною комісією в Україні, яку очолював В.Молотов. На початку грудня 1932 він першим звернув увагу членів політбюро ЦК КП(б)У на «саботаж» районного кер-ва: «В Оріхівському районі щось неладне, засіли люди, чужі соціалізму, чужі нашій політиці». Політбюро ЦК КП(б)У не вжило тоді рішучих заходів. В.Молотов доповів Й.Сталіну, котрий надіслав до всіх парторганізацій циркуляр, в якому вимагав «негайно заарештувати і нагородити їх по заслугах, тобто дати їм від 5 до 10 років тюремного ув'язнення кожному». 12 грудня 1932 обласний прокурор видав постанову про притягнення до кримінальної відповідальності, арешт і завершення слідства протягом 5-ти днів у справі 14-ти відп. працівників Оріхівського р-ну, що «чинили злісний саботаж хлібозаготівлі»: М.Паламарчука (голови райвиконкому, члена ВУЦВК), В.Головіна (секретаря районного парт. к-ту), Ф.Ордельяна (голови контрольної комісії робітничо-сел. інспекції), Ф.В'ялиха (заст. голови райвиконкому), І.Луценка (зав. райземуправління), І.Пригоди (голови райколгоспспілки), Г.Медведя (директора МТС), С.Буряківського (зав. райзаготзерна), Є.Скичка (зав. орг. відділу районного парт. к-ту), І.Деєва (голови Н.-Карпівської сільради), І.Аністрата (старшого агронома району), І.Дем'яненка (агронома МТС), А.Гришка (секретаря Юр'ївського партосередку), А.Мохнорила (дільничого агронома МТС). Їх звинуватили в «організованому саботажі» хлібозаготівель, що «прагнули зменшити та приховати справжню врожайність». У газетах з'явили-

ся статті про суд «над оріхівськими зрадниками». М.Паламарчука, В.Головіна, Ф.Ордельяна, І.Пригоду засудили до 10 років «таборів окремого призначення в далеких місцевостях Союзу», а решту «ворогів з партквитками», у т. ч. І.Андрюшенка (редактора районної газ. «Ленінським шляхом»), Д.Бутовицького (голову Єгоріївської сільради), — на термін від 3 до 8 років таборів. О.с. була використана для форсування держ. хлібозаготівель в Україні. Подібні показові карально-репресивні заходи були застосовані до партійно-рад. та госп. установ кожної з областей УСРР, а також у кожному районі. За листопад — початок грудня 1932 органи *Державного політичного управління УСРР* заарештували 1830 працівників *колгоспів*, у т. ч. 340 голів та 750 членів правління.

Літ.: «Зоря», 1932, 9 листопада, 15, 24, 26 грудня; «Комуніст», 1932, 22 грудня; «Вісті ЦВК УСРР», 1933, 4 січня; *Кульчицький С.В.* Ціна «великого перелому». К., 1991; Голод 1932—1933 рр. в Україні: причини і наслідки. К., 2003.

В.І. Марочко.

ОРИХІВСЬКИЙ Станіслав (Orzechowski Stanisław; 1513—1566) — письменник-публіцист, мислитель та історик. Н. в с. Оріховці, що належало до Перемишльської єпархії (*Руське воеводство*), у сім'ї окатоличеного укр. шляхтича Станіслава Оріховського і шляхтянки Ядвіги Баранецької — доньки правосл. священника. О. здобув ґрунтовну гуманістичну освіту: від 1526 навч. в Краківському ун-ті, пізніше здійснив тривалу освітню мандрівку до Німеччини та Італії. 1543 повернувся на Батьківщину, оселився в родовому маєтку і став катол. священником. О. усвідомлював себе «політичним поляком», тобто повноправним громадянином шляхетської Польс. д-ви і станового шляхетського сусп-ва. Водночас його вирізняло рус. (укр.) етнокульт. самоусвідомлення, він називав себе Роксоланом, Русином, прихильно ставився до правосл. церк. традиції. Літературно-публіцистична діяльність О. дістала визнання в тогочасній Європі. Великої популярності набули його твори, в яких висвітлювалася

тема згуртування християн. країн задля відсічі турец. агресії. Дві промови О. «Про турецьку загрозу» (1543, 1544) не раз перевидавалися в Римі, Базелі, Франкфурті. Його «Промову на похоронах польського короля Сигізмунда Ягеллона» було вміщено до антології «Промови славетних мужів», що побачила світ 1559 у Венеції (пізніше кілька разів перевидавалася у Венеції, Парижі, Кельні). Протягом 1547—48 О. був офіціалом та ген. вікарієм Перемишльської дієцезії. Усупереч целібату (догмату безшлюбності катол. духовенства) 1551 він одружився, що стало причиною гострого конфлікту з верхівкою Римо-католич. церкви. У низці своїх творів («Промова в справі закону про целібат», «Супліка до найвищого понтифіка Юлія III про схвалення взятого шлюбу» та ін.) виступав проти целібату, ставив під сумнів доцільність підпорядкування світської влади духовній. У працях, написаних у 1560-х рр., — «Діалог, або розмова щодо екекуції Польської Корони», «Квінкункс, тобто звірець устрою Польської держави», «Політія Польського королівства» та ін. — солідаризувався з окремими вимогами учасників політ. боротьби в Польщі за реформи в інтересах середньої шляхти; обстоював думку про необхідність унії *Королівства Польського і Великого князівства Литовського*. У цей період О. дедалі більше схилився до контрреформаційних за своєю спрямованістю ідей. З позицій шляхетської ідеології О. розробив концепцію ідеального політ. устрою (т. зв. політія Королівства Польського), що базувалася, зокрема, на ідеях шляхетської правової д-ви, соціальної вищості шляхти, постулаті священницького верховенства щодо світської влади. Деякі істор. праці О. були надруковані після його смерті, у т. ч. 1611 — «Аннали» («Хроніки польські: від смерті Сигізмунда I»). Як тогочасний історик О. дотримувався ренесансних риторичних історіографічних канонів, проте не відійшов від засад середньовічного *провіденціалізму*.

Дж.: Українська література XIV—XVI ст. К., 1988; Українські гуманісти епохи Відродження, ч. I. К., 1995.

Тв.: *Zycie Jana Tarnowskiego*. В кн.: *Zycia Slawnych Polakow*, t. 4. Lipsk, 1837; *Kroniki Stanislaw Orzechowskiego*. Sanok, 1858; «*Fidelis subditus*» w redakcji 2-jej z r. 1548. Warszawa, 1908; *Wybor pism*. Warszawa—Wroclaw—Kraakow, 1972; *Politycja Krylestwa Polskiego na ksztalt Arystotelowych polityk*. Przemyśl, 1984; *Твори*. К., 2004.

Літ.: *Сумцов Н.Ф.* Станіслав Ориховський. «*Киевская старина*», 1888, ноябрь; *Голенищев-Кутузов И.Н.* Гуманизм у восточных славян (Украина и Белоруссия). М., 1963; *Наливайко Д.С.* Станіслав Ориховський як український латиномовний письменник Відродження. В кн.: *Українська література XVI—XVIII ст. та інші слов'янські літератури*. К., 1984; *Starnawski J.* Dzieje wiedzy o literaturze polskiej (do końca wieku XVIII). Wroclaw, 1984; *Наливайко Д.С.* Українське літературне барокко в європейському контексті. В кн.: *Українське літературне барокко*. К., 1987; *Нічик В.М. та ін.* Гуманістичні і реформаційні ідеї на Україні (XVI — початок XVII ст.). К., 1990; *Сас П.М.* Проблема людини в творчості українського письменника XVI ст. С. Ориховського. В кн.: *Україна і Польща в період феодальної Польщі: Dzieje polityczne*, t. 2. Warszawa, 1995; *Наливайко Д.С.* Станіслав Ориховський. В кн.: *Історія України в особах: Литовсько-польська доба*. К., 1997; *Вицький Д.С.* Ст. Ориховський-Роксолан як історик та політичний мислитель. К.—Кременчук, 2001; *Kochler K.* Stanislaw Orzechowski u dylematu humanizmu renesansowego. Krakow, 2004; *Множинська Р.В.* Релігійно-філософські погляди Станіслава Ориховського. К., 2007; *Литвинюк В.Д.* Україна в пошуках своєї ідентичності. XVI — початок XVII століття: Історико-філософський нарис. К., 2008.

П.М. Сас.

ОР-КАПИ — див. *Перекон*.

ОРЛІЙ Іван Семенович (1770—1829) — лікар, учений, педагог, громад. діяч. Магістр словесних наук і д-р філософії, д-р медицини (усі 1806). Почесний член Петерб. АН. Н. в с. Паледь (нині Мукачівського р-ну Закарпат. обл.) в збідній дворянській родині. Навч. у Львів. і Будапештському ун-тах. Протягом 1791—94 був слухачем медико-хірургічного уч-ща в *Санкт-Петербурзі*, а 1794—97 — віденської «Вищої хірургічної школи». 1801—08 працював придворним лікарем у С.-Петербурзі. 1808 одержав звання вченого секретаря Петерб. медико-хірургічної академії. 1821 працював директором г-зії вищих наук у *Нижні*, а про-

тягом 1822—29 — директором *Рішельєвського ліцею* в *Одесі*. Поряд із широкою мед. практикою займався наук. діяльністю. Є одним з авторів колективної праці «*Польова хірургія*». 1804 в «*Северном вестнике*» була видрукувана його праця «*История о карпато-росах*», а 1826 в «*Трудах и записках Общества истории и древностей российских*» — «*О юго-западной России*». 1806 за заслуги в різних галузях науки Кенігсберзький ун-т присвоїв О. вчені ступені магістра словесних наук і д-ра філософії, а Дерптський ун-т — д-ра медицини. Був обраний почесним членом Петерб. АН, а також багатьох зарубіжних наук. товариств.

П. у м. Одеса.

Літ.: *Флоренский А.* Заметки И. Орлая о Карпатской Руси. Ужгород, 1928; *Задорожний В.Е.* Почесний член Російської академії наук (до 200-річчя від дня народження І.С. Орлая). «*УІЖ*», 1970, № 6; *Невичерпна духовна криниця Орлая*. «*Голос України*», 1995, 10 листопада.

П.І. Скрипник.

«ОРЛІЙ», Католицька асоціація української молоді «Орли» (КАУМ «Орли») — молодіжна організація в *Галичині*. Гуртки орг-ції почали виникати після проведення в травні 1933 свята «Української молоді Христової». У 2-й пол. 1936 реорганізується в КАУМ «Орли». У квітні 1937 відбулися установчі збори, на яких була обрана гол. рада. Голова гол. ради — *А.Мельник*. Нижчою ланкою т-ва були місц. гуртки, поділені на вікові групи. Існували окремі гуртки для чол. і жін. молоді. У діяльності КАУМ «Орли» зверталась увага на реліг. та ідеологічне виховання, заг. й фахову освіту, спорт. Методика була наближеною до пластової. Важливу роль виконували табори праці. Друковані видання: «*Українське юнацтво*» (1933—39), «*Лицарство Пресвятої Богородиці*». На поч. 1939 КАУМ «Орли» мала 189 гуртків (серед них — 25 жіночих) і бл. 5 тис. членів. Припинила свою діяльність восени 1939.

Літ.: *Андрухів І.* Українські молодіжні товариства Галичини. Івано-Франківськ, 1995.

В.І. Прилуцький.

ОРЛИК, урлик (польс. orlik) — 1) назва силезьких монет номінальною вартістю 3 *крейцери*, що тра-

пляється у письмових джерелах укр. земель 1-ї пол. 17 ст. Вартість О. складала 1 ½ *гроша*, що відповідало польс. *півтораку*;

2) чеська назва польс. *півгрошів*, які поширилися на чеських землях у 15 ст. Назва монети походить від зображення на її аверсі держ. герба Польщі — орла.

Літ.: *Зварич В., Шуст Р.* Нумізмати́ка: Довідник. Тернопіль—Львів, 1998.

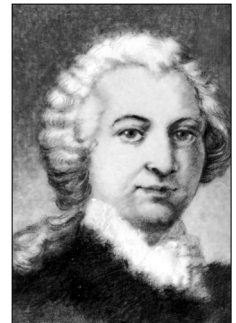
Р.М. Шуст.

ОРЛИК Григорій (Григір) **Пилипович** (05.11.1702—14.11.1759) — політ. і військ. діяч, дипломат, генерал-лейтенант франц. армії (25 травня 1759), граф. Син П. Орлика. Н. в м. *Батури*. Його хрещеним батьком був гетьман *І.Мазепа*. Після поразки українсько-швед. сил у *Полтавській битві 1709* разом із родиною перебував у еміграції. З 1716 до 1718 навч. в Лундському ун-ті (Швеція). У 1720-х рр. — лейтенант саксонської королів. гвардії в Бреславі. Невдовзі переїхав до Франції, де розпочав службу при дворі франц. короля Людовіка XV Бурбона. 1731 О. подав меморіал до франц. уряду, де наголошував, що згідно з *Прутським трактатом 1711* Рос. д-ва (див. *Росія*) повинна була відмовитися від України. За дорученням франц. короля Людовіка XV 1732 перебував із таємною місією в Криму, щоб умовити крим. хана Каплан-Гірея I підтримати планований спільний виступ П. Орлика і *Запорозької Січі* проти Москви. 1734 відвідав *Лівобережну Україну*, де зустрічався з деякими козац. старшинами. Протягом 1730—40-х рр. намагався створити антирос. коаліцію д-в за участю Франції, Швеції, Туреччини і Криму, яка б сприяла відновленню гетьман. влади його батька в Україні. Відзначився в складі франц. армії під час *Семилітньої війни 1756—1763*. Після смерті П. Орлика (1742) О. зберігав його архів, на основі якого розпочав писати працю з укр. історії. Був одружений з графинею Луїзі-Елен ле Брюн з роду Дентевіль, весілля з якою відбулося 3 грудня 1749 в присутності франц. короля Людовіка XV.

П. від ран, отриманих у битвах під Бергеном і Мінденом (нині міста в ФРН).

І.С. Орлай.

Г.П. Орлик.